

Pismo uredništvu/Letter to the editor

POMEN OSEBNEGA VARČEVANJA ZA ZAGOTAVLJANJE BREZSKRBNE IN FINAČNO NEODVISNE STAROSTI

Meta Berk-Skok

Kapitalska družba, d. d., Dunajska c. 119, 1000 Ljubljana

Izvleček

Izhodišča

Proces osebnega (samostojnega, individualnega) načrtovanja in varčevanja za starost je v anglo-saksonskem okolju običajen, v Sloveniji pa je celostno razmišljanje o upokojitvi in njeno dosledno načrtovanje, podobno kot v številnih tranzicijskih državah, še v povojih. Staranje prebivalstva, padanje deleža aktivnega prebivalstva, podaljševanje pričakovane življenjske dobe, v letu 2000 vpeljana pokojninska reforma in že izražene potrebne po novi pokojninski reformi znižujejo pričakovane prihodke po upokojitvi iz obveznega pokojninskega zavarovanja. Kvaliteta našega življenja po upokojitvi je tako v vedno večji meri odvisna od višine prihrankov, ki jih bomo ustvarili v času zaposlitve in uspešnosti upravljanja z njimi.

Zaključki

Upokojitev moramo sami načrtovati. Za finančno neodvisno starost oziroma ohranitev življenjskega standarda po upokojitvi je potrebno varčevati. Varčevati je smiselno v različnih oblikah naložb, tako da le-te omogočajo ustrezno razpršitev virov prejemkov na stara leta. S tem se namreč zaščitimo pred tveganjem znatne izgube vrednosti premoženja in posledično finančno neodvisne starosti.

Rezultati raziskave o odnosu Slovencev do starosti in varčevanja za starost

Sodeč po izsledkih pred kratkim opravljene raziskave o odnosu Slovencev do starosti in varčevanja za starost, ki jo je za Kapitalsko družbo opravil Center za socialno psihologijo Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani, se Slovenci zavedamo demografskih sprememb, povezanih s staranjem prebivalstva, in posledic, ki jim sledijo. Zavedanju o problematiki zniževanja pričakovanih prihodkov po upokojitvi in hkrati nezmožnosti ohranjanja zelenega življenjskega standarda Slovenci ne sledimo s svojimi dejanji. Ostajamo pasivni in ne izražamo pripravljenosti po lastnem načrtovanju varčevanja in varčevanju za starost.

Se nam zdi cilj zelo oddaljen? Je mogoče nedosegljiv? Je razmišljanje o starosti, upokojitvi in življenju po upokojitvi za Slovence neprijetno? Kako Slovenci opredelimo čas upokojitve? Kakšne so asociacije povezane z njo?

Slovenci si po eni strani svojo starost predstavljamo kot aktiven čas svojega življenja in jasno izrazimo željo po čimprejšnji upokojitvi. Upokojiti se namreč želimo takoj, ko bomo imeli možnosti za to, saj bi tako lahko počeli stvari, za katere zdaj nimamo časa. Po drugi strani, izražamo dvom o zadostnosti višine pokojnine, ki jo bo za starost zagotovila država.

Cilj

Brezskrbna in finančno neodvisna starost oziroma ohranitev življenjskega standarda po upokojitvi.

Metoda, ki pripelje do zastavljenega cilja

Posameznik si mora cilj postaviti dovolj zgodaj, najbolje na začetku njegove zaposlitve (med 25 in 30 letom). Tako lahko postopoma, z relativno manjšo obremenitvijo, s premišljenim, z vztrajnim in usmerjenim delovanjem doseže zastavljen cilj. Smiselno je osvojiti proces načrtovanja upokojitve, spoznati njegove ključne spremenljivke in njihov vpliv na doseganje zastavljenega cilja.

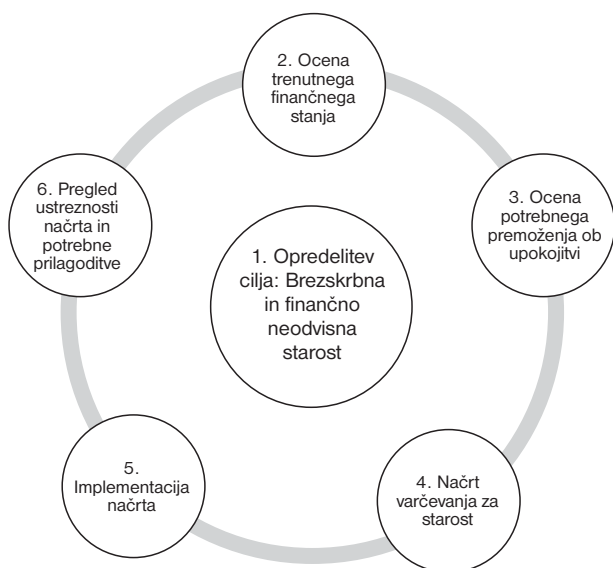
Proces načrtovanja upokojitve je oblika finančnega načrtovanja. Z njegovim periodičnim ponavljanjem ocenjujemo usklajenosti zelenega življenjskega standarda po upokojitvi s svojim trenutnim finančnim položajem in preverjamo uspešnost doseganja zastavljenega cilja. Proces načrtovanja upokojitve je prikazan v nadaljevanju.

Proces načrtovanja upokojitve je posamezniku prilagojen proces. Načrt upokojitve lahko izdelava vsak sam ali pa s pomočjo za to usposobljenih strokovnjakov. Odvisen je od posameznikove trenutne sposobnosti ustvarjanja prihodkov, odnosa do tveganja, stanja fi-

nančnih in realnih naložb, pričakovanih drugih oblik prihodkov in pridobljenega premoženja ter sposobnosti in znanj, ki jih posameznik ob pripravljenosti lahko unovčuje oziroma izkorišča.

Proces načrtovanja upokojitve je shematično prikazan na Sliki 1. Sestavljen je iz šestih korakov. Ti nam pomagajo k postopni vzpostavitvi smiselne povezave med spremenljivkami, ki v pretežni meri določajo njegov potek. Namenoma je predstavljen v obliki krožnice s centralno točko, kar simbolizira potrebo po njegovem periodičnem ponavljanju.

V nadaljevanju bom na kratko opisala vse korake prikazanega procesa, vanj vpela ključne spremenljivke, ki proces določajo in razložila njihov vpliv na uspešnost doseganja zastavljenega cilja.

Sl. 1. Proces načrtovanja upokojitve.

1. korak: Opredeleitev cilja

Osnovni cilj varčevanja za starost: zagotovitev socialne varnosti v obdobju po upokojitvi. Vsi prejemki, ki jih bomo v omenjenem obdobju dobivali iz različnih naslovov, morajo zadostovati za preživetje in socialno preskrbljenost.

Višje zastavljen cilj varčevanja za starost: brezskrbna in finančno neodvisna starost oziroma ohranitev življenjskega standarda.

Spoznajmo ključne spremenljivke

Ključne spremenljivke, ki določajo proces načrtovanja upokojitve in njihov vpliva na doseganje zastavljenega cilja:

- potrebni prihodki po upokojitvi,
- starost ob upokojitvi,
- višina trenutnih prihrankov,
- donosnost naložb.

Potrebni prihodki po upokojitvi so prihodki, ki nam omogočajo ohranitev življenjskega standarda po upokojitvi. Praviloma so izraženi v odstotkih od plače (oz. ostalih vrst prihodkov) s katero smo vzdrževali določeno življenjsko raven v svoji aktivni dobi.

$$\text{nadomestitveno razmerje} = \frac{\text{mesečni prihodki po upokojitvi v EUR}}{\text{mesečna plača oz. druge vrste prihodkov v EUR}} \times 100 \%$$

Priporočila večine tujih finančnih svetovalcev so, da se mora nadomestitveno razmerje med prihodki pred in po upokojitvi, za dostojno življenje gibati med 60 in 80 %.

Mesečni prihodki po upokojitvi naj bi se tako gibali v višini med 60–80 % mesečnih prihodkov pred upokojitvijo. Nadomestitveno razmerje med pokojninami iz obveznega pokojninskega zavarovanja, kot glavnim virom prihodkov upokojencev v Sloveniji, in plačami, vztrajno pada. Po podatkih Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je delež povprečne pokojnine v povprečni plači znašal v letu 2000 68,1 %, v letu 2007 pa 61,3 %. Raziskava Inštituta za ekonomska raziskovanja, izdelana v letu 2007, napoveduje nadaljnje zniževanje nadomestitvenega razmerja. Do leta 2030 naj bi delež padel na približno 56 %, kar predstavlja glede na leto 2007 znižanje še dodatnih 5,3 odstotne točke. Izpad prihodkov po medgeneracijskem sporazumu bomo morali nadomestiti z drugimi oblikami varčevanja za starost.

Z višino mesečni (letnih) prihodkov posameznika pred upokojitvijo višina nadomestitvenega razmerja, ki omogoča ohranitev življenjskega standarda po upokojitvi, pada.

Povedano drugače: posameznik, pri nižji plači pretežni del svojih prihodkov porabi za nakup osnovnih dobrin, potrebnih za preživetje. Z rastjo plače posameznika pa delež potrošnje namenjene za nakup osnovnih dobrin, postopoma pada. Določitev višine ustreznega nadomestitvenega razmerja je odvisna od življenjskih okoliščin vsakega posameznika. V zvezi s tem si moramo odgovoriti na vprašanja, povezana s spremembo življenjskih stroškov po upokojitvi; Kakšno bo njihovo zmanjšanje? Bodo morda nastale nove oblike stroškov (npr. stroški povezani z zdravjem), ki smo jih v času zaposlitve zanemarili? Kakšen bo naš življenjski slog po upokojitvi?

Inflacija je pomemben dejavnik ohranjanja kupne moči in s tem življenjskega standarda posameznika. Spovečevanjem inflacije pada realna vrednost naših prihodkov.

Če naši prihodki rastejo s stopnjo inflacije, ohranjamo svojo kupno moč in življenjski standard. V primeru, da je rast naših prihodkov nižja od stopnje inflacije, naša kupna moč in življenjski standard padata. Vsi prihodki tako pred kakor tudi po upokojitvi morajo biti tako ustrezno popravljene za pričakovano stopnjo inflacije (deflacionirani) in s tem realno ovrednoteni. Prihodke v višini 1.000 EUR danes namreč ne moremo enačiti s prihodki v višini 1.000 EUR čez 30 let, ko se bomo npr. upokojili in prejeli mesečno pokojnino v tej višini. Ob predpostavki 3 % letne inflacije, bo čez 30 let realna vrednost prihodkov (kupna moč) v nominalni višini 1.000 EUR znašala zgolj 420 EUR. Povedno drugače za 1.000 EUR čez 30 let

bomo ob predpostavki 3 % letne inflacije, lahko kupili toliko dobrin kot jih lahko kupimo danes za 420 EUR.

Višja kot je *starost ob upokojitvi*, nižji so potrebni prihranki, ki nam bodo predstavljali vir prihodkov po upokojitvi.

Višja kot je upokojitvena starost, krajša je pričakovano obdobje črpanja prihrankov v obliki pokojnine in hkrati daljše aktivno dobo v katerem ustvarjamo prihranke. S podaljševanjem aktivne dobe in s tem dobe varčevanja se, ob nespremenjeni željeni višini zbranih sredstev in njihovi donosnosti, zmanjšujejo potrebni mesečni (letni) prispevki, namenjeni varčevanju za starost.

Poznamo številne oblike *prihrankov*, ki predstavljajo vir prejemkov v obdobju po upokojitvi. »Prihranki« po medgeneracijskem sporazumu (prvi steber pokojninskega sistema, pokojnine iz ZPIZ), prihranki iz obveznega in prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja (drugi in tretji steber), različne vrste finančnega in realnega premoženja (npr. nepremičnine in vrednostni papirji) ter druge oblike prihrankov, povezane z vključenostjo v družbeni prostor (dediščine, preživitve itd.). »Prihranke« po medgeneracijskem sporazumu v pretežni meri določi država. Tako posameznik ne pozna višine »svojih prihrankov«, niti nima neposrednega vpliva na njihovo višino. Znano je zgolj dejstvo, ki sem ga v začetnem delu sestavka že opisala, da se bo pomen medgeneracijskega sporazuma v strukturi prihodkov posameznika po upokojitvi v prihodnje zniževal. Posameznik navadno tudi nima neposrednega vpliva na višino drugih prejemkov, povezanih z našo vključenostjo v družbeni prostor.

Vse bolj jasno naj bi torej postalo, da si moramo finančno neodvisnost in brezskrbnost priskrbeti sami, in sicer tako, da optimalno, prilagojeno lastnim pričakovanjem in zastavljenim ciljem, razpršimo razpoložljiva sredstva med različne realne in finančne produkte na trgu.

Donosnost naložb – realna donosnost naložb po obdavčitvi

Pomembna kategorija pri izbiri oblike varčevanja za starost je pričakovana donosnost naložb oziroma razmerje med tveganjem, povezanim z nedoseganja zastavljenega cilja, in pričakovano donosnostjo. Tveganje, ki smo ga še pripravljene sprejeti, je odvisno od naše nagnjenosti k tveganju, starosti in z njo povezane dolžine obdobja v katerem varčujemo, višine ustvarjenih prihrankov, razkoraka med potrebnimi sredstvi ob upokojitvi in trenutnim finančnim stanjem.

Odnos med tveganjem in donosnostjo je premo sorazmeren. Donosnost naložb raste z rastjo tveganja, ki so mu te izpostavljene. Pri čemer je potrebno posebno pozornost posvetiti oceni realnosti pričakovanih, povezanih z donosnostjo naložb.

Poznamo nominalno in realno donosnost naložb. Realna donosnost je nominalna donosnost popravljena za stopnjo inflacije. Ključno pri načrtovanju za starost

je realna donosnost. Večina ponudnikov storitev in produktov na trgu predstavi donosnost ponujenega produkta v obliki nominalne donosnosti. Prav tako so javno predstavljene donosnosti pred obdavčitvijo. Posameznik mora tako praviloma pri svojem načrtovanju predstavljene nominalne donosnosti ustrezno prilagoditi za stopnjo inflacije. Od uspešnosti davčne (dohodninske) optimizacije posameznika je odvisna končna donosnost naložb, to je realna donosnost po obdavčitvi.

2. korak: Ocena trenutnega finančnega stanja

Drugi korak pri načrtovanju ustreznosti višine prejemkov v času po upokojitvi predstavlja ocena trenutne finančne situacije, kamor sodi ocena vrednosti finančnega in realnega premoženja in zmožnosti trenutnega ustvarjanja prihrankov. Odgovoriti si moramo na naslednja vprašanja:

- Kakšna je tržna vrednost mojega finančnega in realnega premoženja?
- Koliko privarčujem vsak mesec?
- Kakšna je povprečna letna (realna) donosnost privarčevanih sredstev?
- Kakšna je vrednost mojega premoženja pred upokojitvijo?
- Kakšni so moji pričakovani prihodki do upokojitve?

3. korak: Ocena potrebnega premoženja ob upokojitvi

Tretji korak se nanaša na oceno vrednosti premoženja, s katerim naj bi posameznik ob pričakovani upokojitvi razpolagal. Odgovoriti si moramo na naslednja vprašanja:

- Koliko sredstev bom potreboval?
- Katere vrste prihodkov lahko pričakujem po upokojitvi? (npr. pokojnine ZPIZ, obvezno in prostovoljno (kolektivno in individualno) dodatno pokojninsko zavarovanje, (rento) življenjsko zavarovanje,...)
- Kje bom živel? Se bom po upokojitvi preselil?
- Kaj bom počel?

4. korak: Načrt varčevanja za starost

Četrti korak zajema izračun potrebnega varčevanja za starost, kot razlike med oceno potrebnega premoženja ob upokojitvi in oceno trenutnega finančnega stanja. Pri tem moramo predpostaviti stopnji tveganja doseganja zastavljenega cilja, ki smo se ji pripravljene izpostaviti pri svojem varčevanju, in iz nje izhajajočo pričakovano donosnosti. Ta korak namreč omogoča prilagoditev oblik varčevanja in doseganje uskladitve trenutnega obnašanja in pričakovanih.

5. korak: Implementacija načrta

Peti korak lahko opredelimo kot uspešno izveden, v kolikor nam dejansko izpeljemo pretežni del načrtovanih dejanj. Npr. izberemo dodatne oblike varčevanja za starost, prestrukturiramo (razpršimo) vire prihodkov po upokojitvi na način, kot smo to načrtovali, itd.

6. korak: Pregled ustreznosti načrta in potrebne prilagoditve

Ob vsakokratni večji spremembi ene od ključnih spremenljivk je smiselno pregledati ustreznost načrta upokojitve in ga vsebinsko prilagoditi novo nastalim okoliščinam. Kakšne so lahko spremembe, ki narekujejo pregled in ponovno oceno ustreznosti načrta upokojitve? To so lahko večje spremembe bodisi na prihod-

kovni strani (npr. v višini mesečne [letne] plače) bodisi na stroškovni strani, v večje spremembe v vrednosti premoženja, njegovi realni donosnosti, itd.

Iz opisa procesa načrtovanja je razvidno, da je ta informacijsko zahteven in vsaj v začetni fazi dolgotrajen, vendar se vzporedno z njim razvija občutek obvladovanja lastne usode po upokojitvi, ki je v Sloveniji šele v prebujanju.